

International

Journal of Human Sciences

ISSN:2458-9489

Volume 14 Issue 4 Year: 2017

**Bektâshism according to
Ahmed Sirri Dedebara who
is the last postnishin of Cairo
Bektashism Dervish Lodge**

**Kâhire Bektâşî Dergâhı'nın
son postnişini Ahmed Sırrı
Dedebara'ya göre Bektâşîlik¹**

Hacı Yılmaz²

Abstract

In the Ottoman period, one of the areas of spreading of Bektashism is Egypt. A large Bektashi lodge was established in Cairo, and the Egyptian adventure of the Dervish lodge lasting for about five centuries was closed in 1964 by the imperial administrators and their activities were terminated. The last postnish of this dervish lodge is Ahmed Sirri Dedebara. Dedebara graduated from Dervish College where Bektashism is still strong and fifteen-year-olds are raised in Albania. Dedebara gathered information and shared his opinions about Bektashism in a book. In this book titled *al-Muqekkeretü't-Tafsiriyye li-Sharhi't-Tarikati'l-Aliyyeti'l-Bektashiye*, he gives general information on Bektashism in subheadings. The book has been translated from Arabic into Turkish Turkic before by the author but text analysis has not been done yet. The aim of the research is to reveal the knowledge and opinions of Ahmed Sirri Dedebara concerning Bektashism and especially Bektashism in Egypt. The study was planned as qualitative research. In document analysis, Dedebara's work called *al-Muqekkeretü't-Tafsiriyye li-Sharhi't-Tarikati'l-Aliyyeti'l-Bektashiye* was used. The data were collected by classifying them into code, theme and category through document analysis. In the preliminary findings obtained, it is seen that the

Özet

Araştırma, Mısır Kahire Bektâşî Dergâhı'nın tarihi seyrini, dergâhın yayılma alanlarını ve dergâhın Osmanlı'nın son dönemlerinde son postnişini olan Ahmed Sırrı Dedebara'nın hayatı ve Bektâşî erkan ve âdâbını içeren *el-Müzekkeretü't-Tefsiriyye li-Şerhi't-Tarikati'l-Aliyyeti'l-Bektâşîye* isimli eserinin analizini kapsamaktadır. Araştırma yazarın bu eserindeki işlediği konuları kategorize etmek, sınıflandırmak ve metin analizi yapmayı amaçlamaktadır. Çalışma nitel araştırma özelliği taşımaktadır. Veriler doküman incelenmesi yoluyla elde edilip ve analizi yapılmıştır. Araştırmada Ahmed Sırrı Dedebara'nın bu eserinde; Bektâşî Tarikatının Kaynağı ve Tarikat Hakkında Genel Bilgiler, Bektâşî Tarikatının Meşayih Silsilesi, Tarikatın Altın silsilesi, İslam'ın Yapısı ve Şartları, Bektâşî Tarikatının Doğuşu, Mücerredlik, Dervişlerin Âdâbı, Mürşid-i Kâmil'in Sıfatları, Bektâşî Tarikatına Ait Bazı Terimler, Bektâşîlerin Okuduğu Dualar ana başlıklı konular hakkında bilgi verdiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca eserin Anadolu Bektâşîliği'nde kullanılmayan birçok evrad ve ezkarı içerdiği ve dualarda Anadolu Bektâşîliği'nden farklılıklar olduğu görülmüştür. Eser aşırılıktan uzak net bilgiler vermektedir. Aslında esere Bektâşîliğin küçük bir el kitabı denilse yanlış olmayacaktır. Eserin iyi bir sistematığı olmasa da birçok önemli konuyu ele

¹ Bu makale, yazarın I. Uluslararası Türklerin Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda (Antalya - 11-14 Mayıs 2017) sunulan aynı adlı sözlü bildirisinden geliştirilmiştir.

² Yrd. Doç. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi. hyilmaz@ybu.edu.tr

birth of Bektashism, its short history, belief system, the names of the elders of the order, and important people of the sect form the main parts of the book. The important people of the sect occupy a wide space in the book. In these sub-titles, the rules of the dervishes such as morals, the adjectives of Sheikh, wearing the crown of the sect and Ashura day are mentioned. In the last part of the work, some terms of the Bektashism order are explained. The comparison of the prayers and rules there with Anatolian Bektashism will contribute to the enrichment of Bektashism.

Keywords: Ahmad Sirri Dedebaba; al-Muqekkeretü't-Tafsiriyye li-Sharhi't-Tarikati'l-Aliyyeti'l-Bektashiye; Bektashism; Dervish Lodge; Egypt.

[\(Extended English abstract is at the end of this document\)](#)

1. Giriş

Bektâşîlik kavramı ilk olarak Anadolu'da ortaya çıkmış bir kavramdır. Adını Tarikatın Piri ve kurucusu olan Hacı Bektaş Veli'den almıştır. Bektâşîliğin tarifini herkes neredeyse kendi fikir ve anlayışına göre yapmıştır. Böyle olunca da birkaç çeşit Bektâşîlik tarifi ortaya çıkmıştır. Kimilerine göre Bektâşîlik bir din (Noyan, 1985: 3) kimilerine göre ise bir tarikat (Şardağ, 1985: 41) kimilerine göre de Bektâşîlik dış (zâhir) yüzünden halka ve iç (bâtın) yüzünden Hakk'a bakan iki yönlü büyük bir kavşak noktasıdır (Sunar, 1975: 20).

Bektâşîlik, adını 13. yüzyıl Anadolusunun İslamlaştırılması sürecinde etkin faaliyet gösteren ve Hoca Ahmed Yesevi'nin öğretilerinin Anadolu'daki uygulayıcısı konumunda olan büyük Türk mutasavvıfı Hacı Bektaş-ı Veli'den alan, 16. yüzyılın başlarında Balım Sultan tarafından kurumsallaştırılan, On İki İmam esasına yönelik sufi/tasavvufi bir tarikattır diye tarif edilse sanırım hata yapılmış olmaz.

Aleviliğin temel esaslarına bağlı oluşları dolayısıyla Bektâşîliğe Alevilik de denilebilir. Türkiye'de her *Bektâşî* Alevi olduğu halde, her Alevi, Hacı Bektaş-ı Veli'yi *Horasan Ereni*" sayıp hürmet etmesine rağmen, *Bektâşî* değildir. Bu yüzden Köy Bektâşîsi, Kent Bektâşîsi ayrımı yapılmaktadır. Köy Bektâşîlerine Alevi denildiği halde, Şehir Bektâşîlerine *Bektâşî* denilir (Fıçlalı, 1989: 9). Bektâşîlikle ilgili çalışmaları bulunan Abdülkadir Sezgin'e göre ise, Alevi kelimesi ile Bektâşî kelimesi arasında her hangi bir fark bulunmamaktadır (Sezgin, 1990: 60). Her iki grup da Hacı Bektaş-ı Veli'yi sevip saymalarına rağmen Aleviler, Hacı Bektaş Dergâhı'na değil, soyundan geldiğine inanılan Alevi ocaklarına bağlıdırlar. Aslında Bektâşîlik bir tarikat olduğu için, bu tarikatın yollarına uyan herkes Bektâşî olabilir. Ama Alevilik soya bağlıdır ve ancak ana veya babası Alevi olan kişi Alevi olabilir, yani isteyen herkes Bektâşî olabilir ama isteyen herkes Alevi olamaz (Eröz, 1990: 52; Üzüm, 1997: 4).

Bektâşîlik İslam'ın esaslarına uyan, tasavvufta insanı odak noktası alan bir tarikattır. Bektâşî dervişleri Dergâhlarda yaşarlardı. Tekye (Tekke, galat), dayanma, dayanacak yer, tarikat mensuplarının oturup kalktukları, ayin icra ettikleri yer demektir. "Zaviye", "Hânâh", "Dergâh" ve "Âsitâne" isimleri de yaklaşık aynı manalardadır. Zâviye; hücre, küçük oda, tekkelerin biraz küçüğü olup şehirlerin kenarlarında yapılan, tarikat mensuplarının oturup kalktığı, ayin yaptıkları yer

almıştır. Eserin içeriğinden, Ahmed Sırrı Dedebaba'nın gerçekten tarikatın erkan, ibadet ve geleneklerine hakim biri oluşunun yanında onun ilmî bir derinliği olduğunu da anlamak zor değildir. Çünkü eserde tarihî, dinî ve sosyal konular kısa ve öz bir anlatımla okuyucuyu sıkmadan ve bıktırmadan anlatılmıştır. Bir eğitimci mantığıyla yazılan eserde Bektâşî Tarikati'nin hemen hemen genel kaidelerinin tamamı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bektâşîlik; Dergâh; Ahmed Sırrı Dedebaba; Mısır; el-Müzekkeretü't-Tefsiriyye li-Şerhi't-Tarikati'l-Aliyyeti'l-Bektâşîye.

manasında kullanılmaktadır. Arşiv vesikalarında, aralarında hemen hemen hiçbir ayırım gözetilmeksizin "Tekye, Zaviye, Hânâh ve Dergâh " birbirlerinin yerine kullanılmaktadır (Pakalın, 1971: 445-550).

Bektâşîlik, Anadolu ve Balkanlar başta olmak üzere Batı Trakya'da, ve hatta Amerika'da kendisine oldukça geniş bir yayılma alanı bulmuştur. Bu alanlardan biri de Mısır'dır. Geçmişte Mısır'da birçok Bektâşî tekkesinin faaliyet gösterdiği bilinmektedir.

Bektâşîliğin Mısır'daki ilk temsilcisi Kaygusuz Abdal'dır. Bektâşî geleneğinde Hacı Bektaş Velî'den sonra en mühim birkaç figürden biri olarak kabul edilen ve XIV. yüzyılın ikinci yarısında doğduğu sanılan Kaygusuz Abdal'ın (ö. 848/1444?) hayatı hakkında bilinenler çoğunlukla sağlam kaynaklarca teyit edilmeyen menkıbe tarzındaki rivayetlere ve tahminden öteye gitmeyen beyanlara dayanmaktadır. Buna göre, asıl adı Alâeddin veya Gaybî'dir. Kaygusuz ise daha ziyade şüirlerinde kullandığı mahlasıdır. Kaygusuz Abdal aynı zamanda iyi bir şairdir. Ehl-i Beyt'e bağlılığı yanında tevella ve teberrâ sahibi olduğunu gösteren şüirlerinden dolayı da hem Alevî hem de Bektâşî edebiyatının kurucusu olarak nitelendirilmektedir (Gölpınarlı, 1992:7). Mısır Bektâşîliğinin son temsilcisi olan Ahmed Sırrı Dede Baba'nın eserinde naklettiğine göre Kaygusuz Abdal 807/1404 tarihinde Mısır'a gelmiştir. Kendisi bu bilgiyi Kaygusuz Abdal Menakibnâmesine dayanarak verdiğini belirtmektedir. Kaygusuz Abdal'ın Mısır'a ilk geldiğinde Mukattam Dağı eteklerinde bulunan bir mağaraya yerleştiğine inanılır. 1444 yılında vefat ettiği tahmin edilen Kaygusuz Abdal, vasiyeti üzerine yine bu mağaraya defnedilmiştir (Çift, 2013a: 33).

Mısır'daki Bektâşî Tekkeleri:

- 1-Hasan Baba Tekkesi
- 2-Kaygusuz Baba Bektâşî Tekkesi
- 3-Meğâvîri Tekkesi
- 4-Maadi'deki Meğâvîri Tekkesi
- 5- Abdullah Ensari Tekkesi
- 6- Kasru'l-'Ayn Tekkesi

Bu tekkeler arasında bu çalışmayı en çok ilgilendiren Kasru'l-'Ayn tekkesidir. Bu isim, daha önceleri pek yerleşimin olmadığı bir alanda ilk defa büyükçe bir köşk yaptıran ve bu sayede bölgenin iskâna açılıp halk tarafından tanınmasını sağlayan Şihâbüddin Ahmed b. Abdurrahim el-Aynî'nin (ö.909/1503) söz konusu köşküden hareketle bu bölge için kullanılagelmiş bir isimdir. Bu bölgede bulunan kasrın daha önce ileri gelen kişiler tarafından ikametgâh olarak kullanıldığı bilinmektedir. Daha sonraları Mukaddam Dağı eteklerinde Kaygusuz Abdal'ın ikamet ettiği mağarada faaliyet gösteren Bektâşî dervişlerine verilmiştir. Kaynaklarda karmaşık bilgiler olmasına rağmen bu tekkeye Mısır'daki ilk Bektâşî Tekkesi demek mümkündür. Bu tekke uzun yıllar Bektâşî dergâhı olarak hizmet vermiş Mısır ve çevresinde kendisine önemli bir etki alanı yaratmıştır.

1826 yılında Bektâşîlik yasaklandığında bu tekkenin de işlevi sona ermiş ve Bektâşîlerden alınarak Kadirîlerin uhdesine geçmiştir. Bu hususta Ahmed Sırrı Dede Baba çeşitli arşiv bilgilerine dayanarak önemli ayrıntılar üzerinde durmaktadır. 1927 yılında tekkenin bulunduğu bu alanın herhangi bir tarihsel özelliği bulunmadığı gerekçesiyle çıkarılan Eski Arap Eserleri Koruma Kanunu kapsamında yıkılmasına karar verilmiştir. Ancak tekkenin 1935 yılına kadar ayakta durduğu bilinmektedir (Çift, 2013a: 57-66). Bu dergâh yüzyıllarca Osmanlı'yı Mısır'da temsil etmiş ve Mısır Bektâşîlerine hizmet vermiştir. Anadolu Bektâşîliğini Mısır'da yaşatmış ve Kahire ve civar bölgelere Bektâşîliğin yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu dergâhtan yetişen ve orada hizmet eden Dede Baba ve Babalar Mısır Hükümeti tarafından önemli bir süre himaye edilmiş ve tekke saygın bir yer edinmiştir. Son postnişîni ise, 1959'da vefat eden Ahmed Sırrı Dede Baba'dır. Bu tarihe kadar fiilen faaliyetini sürdüren Kahire'deki bu son Bektâşî Dergâhı, 1964'te Mısır diktatörü Abdü'n-Nâsır tarafından yıktırılarak yeri spor tesisleri haline getirilmiştir (Köprülü, 1939: 13-32; Yurdap, 1950: 12).

Kasru'l-'Ayn Tekkesi'nde görev yapan postnişinlerin kayıtları ilk olarak Mukattam'daki Kaygusuz Sultan Bektâşî Dergâhı'nın sondan bir önceki Dedebabası Mehmed Lütfi Baba tarafından tutulmuşsa da daha sonra bu listede bazı eksik bilgilerin varlığı tespit edilmiştir. Bu bilgiler daha sonra Ahmed Sırrı Dedebaba tarafından düzeltilerek yeni bir liste oluşturulmuştur. Biz burada konumuzun dışında olduğu için bu postnişinlerin hayat hikâyelerine ve yaptıkları hizmetlere ait detaylı bilgilere girmeden onların sadece isimlerini vermekle yetineceğiz: Mest Ali Baba, Mehmed Dede, Şeyh Ali, Hasan Baba, Aşçı Melek Baba, Fâzıl Mehmed Hafız Dede, Halife Halil Dede, Selim Baba, Hacı Zeyne'l-Âbidin Baba, Abdülkadir Dede, Hacı Salih Baba, Hacı Abdullah Baba, Kurbançı İsmail Baba, Yusuf Efendi, Abdülkadir Efendi, Sadık Baba (Çift, 2013a: 67-79).

1.1. Ahmed Sırrı Dedebaba'nın hayatı

Ahmed Sırrı Dedebaba Mısır Kahire Dergâhı'nın son postnişidir. Uzun yıllar dergâhta hizmet etmiş, orada yaşadığı parlak bir dönemin arkasından ne yazık ki son günlerini sefalet içinde geçirmiştir. Mısır'da yaklaşık beş asır varlığını sürdüren Bektaşî geleneğinin son postnişini olan Ahmed Sırrı Dedebaba, aynı zamanda 20. yüzyılda Bektaşîliğin en önemli temsilcilerinden biridir. Hayatı ve eserleri ile Bektaşîliğin yakın tarihine ışık tutan Ahmed Sırrı Dedebaba'nın hayatı hakkında en kapsamlı bilgi yine kendi eserlerinden öğrenilmektedir. Özellikle kendisinin 1934 yılında yayımladığı *er-Risâletü'l-Ahmediyye fi Tarîkati'l-Aliyyeti'l-Bektâşîyye* isimli eserinde tarikatın ileri gelenlerin yanında hem kendisi hem de müşidi Mehmed Lütfi Baba'nın kısa biyografilerine yer vermiştir. Buna göre, Ahmed Sırrı Dedebaba, Arnavutluk'un Leskovik şehrine bağlı Glina köyünde 1313/1895 senesinde dünyaya gelmiştir. 17 yaşındayken babasının rızasıyla Bektâşî tarikatına intisap etmiş daha sonra Priştine'deki Bektâşî tekkesine gitmiştir. 1913 yılında Yunanlıların bölgeyi işgali sebebiyle dergâh postnişini ve müşidi Şaban Baba ile savaş ortamından uzaklaşmak için İtalya'ya geçmiştir. Dört ay sonra Mısır'ın Kahire şehrindeki Kaygusuz Abdal Tekkesi'ne geçerek dergâhın o günkü postnişini Mehmed Lütfi Baba'ya intisap etmiştir. Daha sonra müşidinin izni ile Türkiye'ye gelmiş ve Hacı Bektaş Veli Türbesi başta olmak üzere birçok yeri ziyaret etmiştir. Oradan Tarsus'a geçmiş, buradaki Bektâşî Tekkesi müşidi Sadık Baba'nın vefatı üzerine Mehmed Lütfi Baba'dan aldığı icazetle bir müddet burada görev yapmıştır. Bir süre sonra Mehmed Lütfi Baba hastalanmış ve Ahmed Sırrı Dedebabayı Tekke işlerini devralması için Kahire'ye çağırmıştır. Dedebaba bunun üzerine Tarsus'taki postnişinlik görevini bırakarak Kahire'ye dönmüştür. Saray çevresi, bürokratlar ve sanat camiasının Kahire'deki Bektâşî Tekkesi'ne olan ilgileri Ahmed Sırrı Dedebaba'nın postnişinliği döneminde zirveye ulaşmıştır. Onun Kral Faruk'la olan yakın ilişkileri bu ilginin başlıca sebeplerinden biri olmuştur. Bu ilişkilerin etkisiyle Bektâşî Tarikatı Kral Faruk zamanında resmen tanınmıştır. Kaleme aldığı eserlerinde kullandığı üslubu ve onu tanıyanların verdikleri bilgilerden onun aşırıktan uzak bir tasavvuf anlayışına sahip olduğunu ve yine bu doğrultuda bir Bektâşîlik yorumundan yana tavır aldığını göstermektedir. Bu özellikleri yüzünden Kahire'deki Bektâşî Dergâhı o yıllarda tam bir cazibe merkezi haline gelmiştir.

Türkiye'de 1925 yılında tarikatların yasaklanmasından bir süre sonra Arnavutluk, Bektâşî Tarikatı'nın merkezi haline gelmiştir. Bu dönemde tarikatın lideri konumunda olan Salih Niyazi Dedebaba, ülkeyi işgal etmiş olan İtalyanlar tarafından 1942 yılında şehit edilmiştir. Onun ölümüyle tarikat iki yıl kadar başsız kalmış, 1949 yılında Bektâşî Tarikatı'nın temsilcilerinin katıldığı bir toplantıda tekkenin başına Ahmed Sırrı Dedebaba getirilmiştir. Bu toplantı sonrası Kahire'deki dergâh dünya Bektâşîliğinin merkezi olurken Ahmed Sırrı Dedebaba da dünya Bektâşîlerinin lideri olmuştur.

1952 yılında Mısır'da ihtilal olmuş ve Tekkenin başlıca hâmisî olan Kral Faruk askerî bir darbe ile tahtından indirilip sürgüne gönderilmiştir. Hem bu yüzden hem de yeni yönetimin tutumu yüzünden tekkeye gelip gidenlerin sayısı da azalmıştır. 1957 yılında tekkenin yeri hükümet tarafından istimlak edilerek tekke mensupları Mısır kraliyet ailesine ait olan Kahire'nin güneyindeki Maadî semtinin dış mahallelerinde bulunan bir villaya yerleştirildi. 1959'da hükümetin tekkeye verdiği yardımın askıya alınmasıyla tekkenin sonunun geldiği iyice su yüzüne çıkmıştır. Bu dönemde Ahmed Sırrı Dedebaba Bektâşîliğin bu topraklarda devamı için büyük gayretler gösterdiyse de ne yazık ki

başarılı olamamıştır. Bu sırada Dedebaba'nın bir süredir muzdarip olduğu şeker hastalığı yüzünden Kahire'deki İtalyan Hastanesi'nde bir ayağı kesilmiştir (Çift, 2013b: 12-14).

Ahmed Sırrı Dedebaba'nın vefat tarihi ile ilgili çelişkili tarihlere rastlanmaktadır. Ahmed Sırrı Baba'nın vefat tarihi ile ilgili ihtilafli görüşler üzerinde durulacak olursa, birbirinden farklı dönemlerde ve değişik müellifler tarafından kaleme alınan çalışmalarda şu tarihlerin telaffuz edildiği görülür: Bedri Noyan bir yerde 1964 yılını zikrederken, bir başka yerde doğru tarih olan 6 Ocak 1963'ü kaydetmektedir. Şevki Koca ve Müfit Yüksel ise kaynak belirtmeksizin 1965 tarihi vermektedirler. Yine Hacı Yılmaz Belkis Temren'e atfen 1965 tarihini vermektedir. Ahmed Sırrı Baba'nın Amerika'ya gönderdiği müridlerinden olan Receb Baba, Bektâşilik tarihi ve kültürü hakkında Arnavutça kaleme aldığı çalışmasında mürsidinin vefat tarihini Ocak/1961 şeklinde beyan etmektedir. Oysa İsmet Dâvistâşi Ahmed Sırrı Baba'nın, kendisinin üniversite imtihanlarına girdiği tarih olan 1962 yazının akabinde vefat ettiğini söylemektedir. Bu bilgi, Ahmed Sırrı Baba'nın kardeşinin torunu olan Amr Bıkdâş'ın verdiği 1963 yılı Ocak ayı şeklindeki tarihle de örtüşmektedir (Çift, 2011: 127-152).

Bütün bu tarihler arasında 1965 ve 1963 tarihleri ön plana çıkmaktadır. Salih Çift 1963 tarihinin kesin olduğunu iddia etmekte ve buna delil olarak Dedebaba'yı yattığı İtalyan hastanesinde ziyaret eden Alman şarkiyatçı Von Ernst Bannert'i göstermektedir (Çift, 2013b : 14) Bu kişinin Dedebaba'yı ziyareti ve yazdığı Almanca eserde onun müntesiplerinden birinin Dedebaba'ya atfen bir şiirini yayınlamış olması bu tarihi teyit edecek güçlü bir delil olamaz. Bu yüzden kesin bir sonuca varmak mümkün gözükmemektedir.

Onun ölümüyle Bektâşiliğin Mısır'daki beş yüz yıl süren varlığı da resmen sona ermiştir. Ahmed Sırrı Dedebaba yakalandığı şeker hastalığı komasından çıkamayarak Kahire'de vefat etmiştir. Ahmed Sırrı Dedebaba'nın sağlığında yaptırmış olduğu ve tekkenin tahliyesi sırasında yetkililerden alınan özel izinle vefatında defnedilmesine müsaade edilen tekke haziresine defnedilmiştir (Çift, 2013a : 11).

1.2. Ahmed Sırrı Dedebaba'nın eserleri

Kaynaklar Ahmed Sırrı Dedebaba'nın üç eserinden bahsetmektedir (Çift, 2013a: 162; Çift, 2013: 16; Köprülü, 1939: 13).

1-*er-Risâletü'l-Ahmediyye fî Târîhi't-Tarikati'l-Bektâşîyye*. Bu eser ilk defa 1934'de Kahire'de neşredilmiştir. Bu baskının ilk 32 sayfası Arapça, sonraki 28 sayfası Türkçedir. Yazar burada Hacı Bektaş Veli'nin hayatı, Mısır'da Bektâşilik ve kendisi ve mürsidi Mehmed Lütfi Dedebaba'nın biyografilerini vermiştir. 1939 yılında yazar eseri biraz genişleterek sadece Arapça olarak yayınlamıştır. Eserin son baskısı ise 1959'da yapılmıştır. Eserin önemi Mısır Bektâşiliği ve bilgilerin ilk elden veriliyor olmasından kaynaklanmaktadır.

2-*Mecmu'atü'l-Ed'iye*. Bu eseri müellif 1959 yılında yayınlamıştır. Salih Çift, yazarın diğer eseri *er-Risâletü'l-Ahmediyye fî Târîhi't-Tarikati'l-Bektâşîyye* 'nin 99. sayfasında yazarın bu eseri *Mecmu'atü'l-Ed'iye* şeklinde zikrettiğini söylemektedir. Yine Çift, eser hakkında bilgi veren Müfid Yüksel'in eserin ismini *el-Müzekkeretü't-Tefsîriyye li-Şerhi't-Tarikati'l-'Aliyyeti'l-Bektâşîyye* şeklinde verdiğini söyler (Çift, 2013b: 20).

Elimizdeki eserin dış kapağındaki isme baktığımızda yine aynı isme yani Müfid Yüksel'in söylediği isme rastlanmaktadır. Yine dış kapakta eserin Kaymakam Muhammed Mahfuz'un desteğiyle basıldığı bilgisi yer almaktadır. Kapakta ayrıca 1949 tarihi ve yayın yeri olarak da Dâru'l-Cevherî li't-Tab' ve'n-Neşr ismi görülmektedir.

Eserin yazılış sebebini müellif girişinde şöyle izah eder:

Müridlerin özellikle dualar, zikirler ve tarikatımızın mu'tad namazlarını öğrenmeleri için bu küçük risaleyi yazma ihtiyacı duyduk. Burada, duaların Türkçe karşılıklarının yazılması için Mahmud Nef'i Efendi ve Abdülaziz el-Hanî Efendi'den yardım istedik. Onlar da bu konuya önem vererek benim gözetimim altında duaların Türkçelerini yazdılar (Yılmaz, 1999: 27).

3-Nefesler ve Diğer Bazı evraklar: Ahmed Sırrı Dedebaba'nın Mısır'daki dervişlerin künyelerini tuttuğu listeler, kitaplarının listesi, zikre gelen meşhur kişilerin kayıtları ve üst düzey makamlara yazdığı dilekçelerden ve kendisine ait Türkçe ve Arnavutça nefeslerden oluşan bir koleksiyondur.

1.3. el-Müzekkeretü't-Tefsîriyye li-Şerhi't-Tarîkati'l-'Aliyyeti'l-Bektâşîyye

Çalışmaya konu olan bu eser, 36 sayfalık küçük bir risaleden ibarettir. Risale fotokopi şeklinde Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi'ne bağışlanan kitaplar arasında bulunmaktadır. Eserin zahriye (dış kapak) kısmında adı, yazarı, basım yeri ve tarihi bulunmakta ikinci yaprakta da Ahmed Sırrı Dedebaba'nın bir fotoğrafı yer almaktadır. Yazar ilk sayfada eseri neden yazdığını açıkladıktan sonra asıl metne geçer. Eser Arapça olarak kaleme alınmış ve 29. sayfadan sonra verilen duaların Arapçası yanında Arap harfli Türkçeleri de yazılmıştır. Eserin sonunda yuvarlak bir mühür bulunmaktadır. Mührün içinde, yayın yerinin mührü vardır. Mühründe, *Dâriü'l-Cevberî li't-Tab' ve'n-Neşr, Muhammed Fâik el-Cevberî* ibaresi yazılıdır. Eser, bilinen bazı bilgilerin tekrarını içeriyor olsa da asıl önemi, Mısır'da yazılmış olmasından ve o tarihte oradaki yaşayan Bektâşîlik hakkındaki ilk elden ve en önemli kişiden bilgiler vermesinden kaynaklanmaktadır. Eserin şu ana kadar üç kaynaktan adı geçmektedir (Yüksel, 2002: 122; Çift, 2013a: 165; Yılmaz, 199: 27) . Yılmaz, bir sayfalık bir önsözle birlikte eseri Arapça'dan Türkçeye çevirerek yayımlamıştır. Bu çevirinin önsözünde Yılmaz şu ifadelerle yer verir:

Elinizdeki çalışmada konular diğer Bektâşî erkânâmeleri ve ilmihalleri gibi yer yer sobbet geleneğine dayalı bir anlatımla sürdürülmüştür. Örneğin, kimi yerlerde, “Ey Tâlip, ey derviş ya da bunları iyi öğren, sana öğrenmek lazımdır” gibi cümleler kullanılmaktadır. Bu da eserin sobbetlerden yazıya geçirildiği izlenimini vermektedir. Eserin bizim için önemi, yedi büyük Bektâşî dergâhından dördüncüsü olan Kâhire Bektâşî Dergâhı'nın 1949 yılına kadarki âyin ve geleneklerini bir bütün halinde bulmamızdır (Yılmaz, 1999: 27).

2. Amaç

Ahmed Sırrı Dedebaba'nın Bektâşî Tarikatı isimli yazıda onun *el-Müzekkeretü't-Tefsîriyye li-Şerhi't-Tarîkati'l-'Aliyyeti'l-Bektâşîyye* isimli eseri Arapça'dan çevrilmiştir (Yılmaz, 1999: 27). Küçük bir risaleden ibaret olan bu eserin sadece çevirisi yapılmış ancak eserin içerik analizi yapılmamıştır. Mısır Bektâşîliği hakkında yapılan çalışmaların oldukça sınırlı sayıda olduğu göz önüne alınacak olursa yapılacak analiz çalışmasının Mısır Kahire Dergâhı, ibadet şekilleri ve oradaki Bektâşîlik anlayışı ile ilgili bundan önceki bilgileri bir adım daha ileri götüreceği ve yeni çalışmalara ışık tutacağı kuşkusuzdur. Mısır Bektâşîliği ile Anadolu Bektâşîliğinin bazı benzer ve farklı yanlarını ortaya koyması ve farklı coğrafyalarda gelenek ve erkân uygulamalarını yansıtması bakımından yapılan çalışma önem taşımaktadır. Ayrıca Kahire Dergâhı'nın geçmişi, faaliyetleri ve Ahmed Sırrı Dedebaba gibi Anadolu dışındaki Bektâşîliğin önemli bir temsilcisinin ağzından Bektâşîlik hakkındaki bilgilerin aktarılması açılarından da oldukça önemlidir.

3. Yöntem ve Materyal

Nitel araştırma olarak planlanan bu çalışmada doküman incelemesi yöntemi uygulanmıştır. *el-Müzekkeretü't-Tefsîriyye li-Şerhi't-Tarîkati'l-'Aliyyeti'l-Bektâşîyye* adlı risaleden doküman analizi yoluyla veriler elde edilmiştir. Bunu yaparken zaman zaman eserden alıntılar yapılmış, eserde geçen ayetlerin numaraları ve hadislerin kaynakları dipnot olarak verilmiştir. Bulgular, kod, kategori ve tema yöntemiyle ortaya konulmuştur. Aşağıda ayrıntılı olarak değinileceği gibi dört tema ortaya çıkmıştır. Çalışmanın kapsamı adı geçen bu eserle sınırlandırılmıştır.

4. Bulgular ve Yorum

el-Müzekkeretü't-Tefsîriyye li-Şerhi't-Tarîkatî'l-'Aliyyeti'l-Bektâşîyye isimli eserinde Ahmed Sırrı Dedebaba, sırasıyla şu ana başlıklar altında konuları ele almıştır:

- 1 - Bektâşî Tarikatı'nın Kaynağı ve Tarikat Hakkında Genel Bilgiler
- 2- Bektâşî Tarikatı'nın Meşayih Silsilesi
- 3- Tarikatın Altın silsilesi
- 4- İslam'ın Yapısı ve Şartları
- 5- Bektâşî Tarikatı'nın Doğuşu
- 6- Bektâşî Tarikatı'nın Anadolu Meşayihleri
- 7- Mücerredlik Kavramı
- 8- Dervişlerin Âdâbı
- 9- Mürşid-i Kâmil'in Sıfatları
- 10- Bektâşî Tarikatına Ait Bazı Terimler
- 11- Bektâşîlerin Okuduğu Dualar

Ahmed Sırrı Dedebaba'nın eserini yazarken belirli bir metodoloji izlemediği, konuları sıralarken gelişi güzel sıraladığı göze çarpmaktadır. Zira bir konu anlatılırken araya başka bir başlık girmekte daha sonra da tekrar önceki konuyla yeni bir başlığa geçilmektedir. Örneğin, tarikat terimlerini sayarken birden bire Bektâşîlerde Misafire İkrâm ve Aşure Günü Kutlamaları başlıkları altında âdâbla ilgili konulara girmekte hemen arkasından tekrar diğer terimlere devam etmektedir. Ayrıca aynı konu başlığı altında iki farklı konuya temas ettiği de görülmektedir.

Ahmed Sırrı Dedebaba açıklamalarında yer yer ayet ve hadislerle başvurarak onlardan deliller getirir. Ayrıca Zeyneddin el-Hâfî'nin “Şerhu Avârifî'l- Meârif” adlı kitabı, Muhyiddin Ârâbî'nin “Futuhâtül-Mekkiyye” gibi eserleri kaynak göstererek düşüncelerini güçlendirir.

Bu çalışmada, dağınık olarak işlenmiş konuları dört tema ve bunlara bağlı alt kategorilere ayırmak mümkündür:

Tablo-1: el-Müzekkeretü't-Tefsîriyye li-Şerhi't-Tarîkatî'l-'Aliyyeti'l-Bektâşîyye adlı eserdeki ana konular.

Tarikatın Tarihi	Terimler	Âdâb	İbadet
Tarikat Hakkında Genel Bilgiler	Tevellâ ve Teberrâ, Dört Kapı Kırk Makam, Zikir ve Söz Alma, Cübbe (Hırka, Bektâşî Zikirlerinde Secde, On Yedi Kemerbest, Telkin ve Mübaya'a, Tiğbend, Post.	Mürşid-i Kâmil'in Sıfatları	Bektâşîlerin Okuduğu Dualar
Bektâşî Tarikatının Doğuşu		Dervişlerin Âdâbı	İslam'ın Yapısı ve Şartları
Bektâşî Tarikatının Yönetimi		Mücerredlik Kavramı	
Bektâşî Tarikatının Silsilesi			
Tarikatın Altın Silsilesi			

Tabloda görüldüğü üzere kitapta dört ana konu ve bunlara bağlı on bir alt konu ele alınmaktadır.

4.1. Tarikatın tarihi

Ahmed Sırrı Dedebaba eserinde tarikatlar hakkında genel bilgi, Bektâşî tarikatının doğuşu, yönetimi ve silsilesi hakkında bilgiler vermektedir.

4.1.1. Tarikat hakkında genel bilgiler

Ahmed Sırrı Dedebaba'ya göre her ne kadar isimleri ve müntesipleri (bağlıları) farklı, erkan ve ibadet şekillerinde nüanslar olsa da bütün tarikatlar tek bir hedefe doğru gitmektedir. O hedef de nefsi aşırılıktan ve hayvânî duygulardan kurtarıp yüksek ahlakî mertebelere ulaştırarak, olgunluk derecesine eriştürmektir. Ahmed Sırrı Dedebaba birçok tarikatın ismini saydıktan sonra İslâmî tarikatların öğreti ve uygulama açısından iki ana kısma ayrıldığını, gizli (hafî) zikir yapanların silsilelerinin, Peygamber efendimizin en yakın arkadaşı olan Ebû Bekir efendimize dayandığını; açık (cehrî) zikri benimseyenlerin ise Ali efendimize dayandığını ifade eder. Dedebaba, bu iki ismin yani Ali ve Ebu Bekir isimlerinin sıradan isimler olmadığını, bunların isimlerinin ve işaretlerinin Kuran-ı Kerim'de yazılı olduğunu söylemektedir (Sırrı, 1949: 6). Ahmed Sırrı Dedebaba'ya göre Bektâşîlik tarikatı, her iki koldan da gelmiş ve gelişmiştir. Her iki kol da On İki İmam'a çıkmaktadır. O, Bektâşî tarikatına mensup her kişinin bu iki kolun da silsile isimlerini bilmesi gerektiğini düşünmektedir. Dedebaba eserinde makamlarının yüceliğinden ve mertebelerinin yüksekliğinden dolayı bu silsileye, *Altın Silsile* demektedir (1949: 7).

4.1.2. Bektâşî Tarikatı'nın doğuşu

Ahmed Sırrı Dedebaba'nın Bektâşî tarikatının kuruluşu ve Piri Hacı Bektaş Veli ile ilgili görüşlerinin yaygın ve bilinen bilgilerden farklı olmadığını görüyoruz. O, eserinde Hacı Bektaş Veli'nin kısa yaşam hikâyesinden bahseder. O da tarikat erbabının söylediği ve yaygın inanışta yer aldığı gibi Hacı Bektaş Veli'nin hocası Lokman Perende'nin şeyhi Ahmed Yesevi tarafından Anadolu'daki Sulucakarahöyük'e irşad için gönderildiğini söylemektedir. Bu durum hemen hemen birçok kaynakta aynı şekilde yer almaktaysa da (Güzel, 1998: 16; Altınok, 1998: 152; Şardağ, 1985: 78). Tek sebebin bu olmadığı kuvvetle muhtemeldir. Çünkü elimizde Horasan erenlerinin büyük kısmının orada etkili olan Moğol zulmünden kaçarak Anadolu'ya sığındıkları ve Hacı Bektaş Veli ve Mevlana'nın da bunların arasında olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır:

Cengiz Orduları, canlarını kurtararak dağlara kaçan ve saklananları da şehre tekrar gelerek bir kere daha toptan öldürmekteydiler. Bu durum toplu göçlerin en önemli sebepleri arasındadır. Mevlana Celaleddin Rumi de daha önce başka şehirlere yapılanları duyduktan sonra bir çaresizlik içinde Anadolu'ya göçmüştür. Bunu Menakıb-ı Sipehsalar ve Menakıb-ı Arifin'den öğreniyoruz. Her ne kadar Baba Veled'in Celaleddin Harzemşah'la arasının bozulması sebebiyle göç ettiklerine dair bilgiler olsa da gerçek sebebin çok açık bir biçimde Moğol tehlikesi ve Celaleddin Harzemşah'ın bu tehlikeye karşı duramayacağını anlaşıldığı açıktır (Yalçın, Yılmaz, 2017: 18; Şardağ, 1985: 49).

Dedebaba, Hacı Bektaş Veli'nin Sulucakarahöyük'e gelene kadar Mekke, Medine, Nefef ve Kerbela'yı ziyaret ettiğini ve yolu üzerindeki bütün ziyaret yerlerine uğradığını belirttikten sonra Orhan Gazi zamanına kadar irşad görevini sürdürdüğünü söyler:

O, Sultan Orhan Gazi zamanına kadar, yani 837/1433 yılındaki vefatına kadar insanları aydınlatmaya, öğretilerini yazmaya devam etmiştir (1949: 9).

Yukarıda Dedebaba'nın verdiği tarihte ciddi bir hata olduğu açıktır. Zira Orhan Gazi Mart 1362'de vefat etmiştir. Verilen tarih Orhan Gazi'nin gerçek ölüm tarihinden 71 sene sonraki bir tarihe denk gelmektedir. Hacı Bektaş Veli'nin ölüm tarihi de aslında kesin olarak bilinmemektedir. Ancak bazı kaynaklar 1271'i işaret etmektedir (Güzel, 1998: 32; Râsim, 1910: 53). Rivayetler onun Osman Gazi ve Orhan Gazi ile görüştüğü yönünde olmakla beraber bunlar tarihi gerçekler yanında oldukça zayıf kalmaktadır. Bu durumu Ahmed Sırrı Dedebaba'nın da hemen her tarikat erbabında görüldüğü gibi şeyhini yüceltme çabaları olarak değerlendirebileceğimiz gibi onun tarihi bilgilerinin zayıf ve rivayetlere dayalı olduğu sonucuna da varabiliriz. Bu konuda Ahmet Rasim'in verdiği şu bilgiler önemlidir:

Vilâyetnâme'ye göre bunun başlangıcı Osman Gazi'ye elif tâcının bigzât Hümkâr tarafından giydirilmesiyle başlamaktadır. H.687/M.1288 yılında Anadolu Selçuklu Sultanı Üçüncü Âlâ'ed-dîn Keykubâd Osman Gazi'ye

Altunbaşlı Sancağ ve tabel gönderdi. Osman Gazî'nin beline kendi belindeki kılıcı bizzet Hacı Bektaş Veli taktı. "Ve önünden sonun görmeğe: Ugünden Sugm Gurgele!" diye dua etti. Hâlbuki Hacı Bektaş'ın M. 1271 tarihinde vefat ettiği göz önüne alınacak olursa bu rivayetin doğruluğu pek zayıftır. Bir başka rivayete göre ise, Orhan Gazî Yeniçeri'yi kurduktan sonra Hüncâr'ın Amasya taraflarındaki "Suluca Karaböyüğü" adındaki ikametgâhına giderek bütün asker hakkında onun bayır duasını almıştı. O da elinin birini bu askerlerden birinin başına koyarak: "Bunların ismi yeniçeri olsun. Cenâb-ı Hak yüzlerini ak, bazıalarını kuvvetli, kılıçlarını keskin, oklarını müblik, kendilerini daima galip etsin," diyerek dua buyurmuşlardı. Vilâyetnâme'ye güvenildiği takdirde Hüncâr'ın çok daha evvel göçtüğü ve bu rivayetin de gerçek olmadığı anlaşılıyor (Râsim, 1912: 53).

Ahmed Sırrı Dedebaba, Hacı Bektaş Veli'nin ölümünden sonra arkasında 360 halife bıraktığı bilgisini vermekte, bunların en tanınmışlarının Seyyid Cemaleddin Sultan, ikincisinin Kolu Açık ismiyle bilinen Hacım Sultan da denilen Şeyh Receb, üçüncüsünün Hacı Bektaş hazretlerine abdest almakta hizmet eden "İbrik Sahibi" diye anılan Sarı İsmail, dördüncüsünün ise ulu Şeyhin özel hizmetinde bulunan Resul Baba olduğunu ifade etmektedir. O, bu büyük insanlarla ilgili daha geniş bilgi için Velayetname'yi işaret eder (1949: 9-10). Onun, burada olduğu gibi eserin bir çok yerinde de Bektâşîliğin temel eserlerine göndermeler yapması, her ne kadar tarihi bilgileri zayıf olsa da Bektâşî tarikatının temel eserlerine vakıf olduğunu göstermektedir.

4.1.3. Bektâşî Tarikatı'nın yönetimi

Ahmed Sırrı Dedebaba tarikatın kurucusu kabul edilen Hacı Bektaş Veli'nin hiç evlenmediğini yani mücerred olduğunu kabul edenlerdendir. Dedebaba, tarikatın başına geçecek evladı olmadığı için kendisinden sonra tarikatın başına Hızır Lâle Sultan, ondan sonra Hızır Lale oğlu Resul Bâlî Sultan, ondan sonra da Resul Bâlî oğlu Yusuf Bâlî Sultan'ın geçtiğini söyler. Bir süre böyle devam ettiği, şeyhliğin nesilden nesile, babadan oğula geçtiği bilgisini verir. Bu dönemin tarikat tarihinde "Çelebi Ailesi" adıyla anıldığını belirtir. Altıncı Balım Sultanın oluşturduğu ve kendilerine "Baba" (yani manevi baba anlamına gelen) lakabıyla anılan ve sadece evlenmemiş dervişlerden oluşan, babası şeyh olmayan, bir gurubun tarikatın yönetiminde yer aldığını söyler. Dedebaba'nın verdiği bu bilgiler, Anadolu Bektâşîliği tarihi ile ilgili bilgi veren eserlerle örtüşmektedir. Dedebaba'ya göre Balım Sultan vefat ettikten sonra, Çelebi sülalesi ile mücerred dervişler arasındaki şeyhlik kavgası şiddetlenmiş dervişlerin çoğu geçim sıkıntısına düşmüştür.

4.1.4. Bektâşî Tarikatı'nın silsilesi

Dedebaba'ya göre, Bektaşî tarikatına mensup olan her müridin tarikatın gerek hafî (gizli) gerekse cehrî (açık) zikir yolunu benimseyen her kolunun isimlerini bilmesi gerekir. Zira bunlar değişik yollardan altın silsileyle birleşmektedir. Dedebaba, altın silsile sözüyle on İki İmam'ı kastettiğini vurgular. Ahmed Sırrı Dedebaba Bektaşîlik tarikatının iki koldan birden geliştiğini ve ilerlediğini eserin birkaç yerinde söylemektedir. Dedebaba, gizli zikri benimseyenlerin silsilesini şöyle saymıştır:

Ebû Bekir Sıddık
 Selmân-ı Fârisî efendimiz
 Muhammed Bâkır'ın oğlu Cafer-i Sadık
 Ebû Zeydül-Bestâmî İsa oğlu Tayfur
 Şeyh Ebû Hasan el-Harkânî, Ca'fer oğlu Ali
 Ebû Ali el-Ferâmîdî, Muhammed et-Tûsî oğlu Fazl
 Eyyûb oğlu Yusuf el- Hemedânî
 Muhammed el-Hanefî oğlu Ahmed el-Yesevî
 Lokmân el-Horasânî
 Horasanlı Veli, Hacı Bektaş diye bilinen İbrahim Ata oğlu Seyyid Muhammed

Ahmed Sırrı Dedebaba bu silsileyi delil göstererek Bektaşî tarikatının Muhammed Bâkır'dan gelen altın bir silsile ile birleştiğini ifade etmektedir.

4.1.5. Altın Silsile

Altın Silsile, sadece Ahmed Dedebaba'nın kullandığı bir terimdir. O, On İki İmam için bu terimi kullanmıştır. Bunun sebebini, bu imamların kıymetlerinin büyüklüğünden ve mertebelerinin yüksekliğinden dolayı olduğunu açıklamaktadır. Bu silsileyi şöyle sayar:

Ebû Talib'in oğlu Ali
 Ali oğlu İmam Hasan
 Ali oğlu İmam Hüseyin
 Ali oğlu Zeynel- Âbidîn
 İmam Bâkır Zeynel-Abâ oğlu Muhammed
 Muhammed Bakır oğlu İmam Câferu's- Sâdık
 Caferu's-Sâdık oğlu İmam Mûsâ Kâzım
 Musayı Kazım oğlu İmam Ali Rıza
 Ali Rıza oğlu İmam Muhammed Cevâd Takî
 Muhammed Cevad et- Takî oğlu Ali en-Nakî
 Aliyyü'n-Nakî oğlu İmam Hasanü'l- Askerî
 Hasanü'l-Askerî oğlu İmam Mehdî

4.2. Terimler

Ahmed Sırrı Dedebaba, bir Bektaşî el kitabı niteliğinde olan küçük ama önemli eserinin bir kısmını Bektâşilikte kullanılan bazı terimlere ayırmıştır. Dedebaba'nın kitabında yer verdiği ve Bektaşî tarikatında yaygın olarak kullanılan terimler şunlardır: Tevellâ ve Teberrâ, Dört Kapı Kırk Makam, Zikir ve Söz Alma, Cübbe (Hırka, Bektaşî Zikirlerinde Secde, On Yedi Kemberbest, Telkin ve Mübaya'a, Tiğbend, Post.

Bu terimlerin terimsel ve kelime anlamlarını bazen de tarikattaki kendi deyimini ile hakikat anlamlarını vermiştir. Örneğin, tevella ve teberra terimini açıklarken şöyle der:

Bu iki terimin kelime manası, insanın peygamberlerin sevdiğini sevip, sevmediğini de sevmemesi, kötü olan şeylerden uzak durmasıdır. İstilâbi manası ise, bir müridin Ehl-i Beyt'i ve onu sevenleri sevmesi, ona düşman olanlara da düşman olması kin duymasıdır. Tasavvufdaki gerçek manası ise, Allah'ın rızasıdır. Yani nefisini, kalbini Allah'tan başka her türlü şeyden temizlemektir (1949: 14).

Dedebaba'nın bu bölümleri yazarken tutmuş olduğu yol, onun tam bir eğitimci olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Çünkü bu terimleri açıklarken müritler sanki karşısındaymış gibi bir öğretmen tavrıyla konuları anlatmaktadır. Eserde geçen *Ey talib* , *Ey oğul* gibi muhataba yapılan hitap ifadelerinden bu durum açıkça görülmektedir.

Dedebaba, kimi zaman bu terimleri hakkında farklı bilgiler de aktararak müritlerin faydalanabileceği ibretli hikayeler ve rivayetlere yer vermektedir. Dedebaba'nın bazı terimleri açıklarken zaman zaman çok fazla detaya girdiği de görülür. Tarikat tacını anlatırken;

Bektaşî dervişlerinin şiarı olan tacın saf yüнден olması ve on iki diliminin bulunması gerekir. Dört dilimli taca gelince, bu Edbemî tacıdır ve bazı Bektaşî dervişlerinin teberrüken (bereketlenmek için) giydikleri, çoğunlukla Nakşibendî'lerin giydiği tacıdır. Bununla beraber Bektaşî tâcı dört ana dilimi fazladan da on iki dilimin olan tacıdır. Buradaki dört dilim dört ana kapıyı temsil eder ki bunlar; Şariat, Tarikat, Marifet ve Hakikattir. Oniki dilim ise, "Lâ ilâhe illâllah Muhammeden Resulullah" kelimesinin sırrını temsil eder. Başına Bektaşî tâcı giyen bir derviş oniki sıfatla donanmış olması gerekir ki, bu sıfatlar onun kalbî zikirde, huşû ve takvada ulaştığı mertebeyi gösterir (1949: 17) şeklinde oldukça detaylı bir bilgi sunmaktadır.

Müellifin yukarıda bahsedildiği gibi zaman zaman düşüncesini güçlendirmek için eserinin değişik yerlerinde ayetlere ve hadislere başvurduğu görülmektedir. Tarikat tacını anlatırken bunun örneklerinden birini görüyoruz:

*Yine buyuruyor ki: "Vallahi biz sizleri elbette biraz korku ile, açlık ile, mallardan, canlardan, mahsûlattan biraz eksiklikle imtihan edeceğiz. Sabredenleri müjdele. Onlar ki, kendilerine bir musibet gelse, biz Allah'tan geldik ona döneceğiz, derler."*³

Başka bir örnekte Ahmed Sırrı Dedebaba müridlerin müritlerinden bağlılık sözü almasının delili olarak yine Kur'an-ı Kerim'i gösterir:

Tüm tarikatlarda Mübâya'a (sözleşme, abd alma) Allah Teâla'nın şu sözü etrafında olduğu, bu sözden kaynaklandığı herkes tarafından bilinmektedir: "Ey Muhammed! Şüphesiz sana baş eğerek ellerini verener, Allah'a baş eğip el vermiş sayılırlar. Allah'ın eli onların ellerinin üstündedir. Verdiği bu sözden dönen ancak kendi aleyhine dönmüş olur. Allah'a verdiği sözü yerine getirene Allah büyük ecir verecektir"⁴. İşte Bektaşî tarikatlarında da mürid ile şeyh arasındaki sözleşmenin delili olarak bu ayet gösterilmektedir (1949: 33).

Başka bir yerde hadis kullanımıyla ilgili şu ifadeleri kullandığını görüyoruz:

Yine bu konuyla ilgili Resûlü Ekrem Efendimiz şöyle buyurur; "Alimler Peygamberlerin miraslarıdır"⁵ (1949: 17).

Hırka, eski dönemlerde Alevi dervişlerin ve Bektâşî Babalarının kullandığı yakasız, önu açık, kollu bir üst giysisidir. Hırkanın boyu topuğa değin uzar. Bolca bir pardesü gibi dümdüzdür. Uzun kolları geniştir. Yaka ve kol ağzlarında kol düzeyine değin, ön kenarlarından on iki sıra birbirine paralel dikiş çizilidir. Cepleri bulunmaz. Önu elle kapatılır. En değerlisi kara olanıdır. Bektâşilikte hırka, ayıpları kapamak, görmemek anlamını taşır. Gelmiş geçmiş gerçek erenlerin, velilerin iç evrenlerini gönülde bulunduran kişiyi kapama anlamındadır. Hırkayı Tanrı'nın Muhammed'e sunduğuna inanılır (Noyan, 1985:147). Ahmed Sırrı Dedebaba, Bektâşî tarikatında hırka olarak da bilinen bu giysiyi cübbe olarak ifade etmiştir. O, cübbeyi anlatırken derin tasavvuf bilgisini konuşurur:

Tasavvufta kullanılan deyimlerden olan Kabletü'l-Cübbe deyimi Mürid anlamına gelmektedir. Cübbenin ön tarafı kutb'u, sağ tarafı sağ eli, sol tarafı sol eli, iç tarafı da örtünmeyi temsil eder. Ve yine denilir ki dervişlik cübbenin eteklerinde, icazet ve irade içinde, büyüklükse onun düğmelerindedir... (1949: 20-21).

Bazen Ahmed Sırrı Dedebaba konuları anlatırken ayetlerin bir nevi tefsirini yaparak görünmeyen yönlerini ön plana çıkarır. O, simgelerin aslında önemli bir anlam yüklendiğini belirtir. Bektâşî zikirinde secde konusunu anlatırken Bakara Suresi 30-34 arası ayetleri naklettikten sonra bu ayetlerin bize tam olarak ne ifade etmek istediğini şöyle detaylandırır:

Bu anlamda, insanın kainatın temeli, ışığı olduğu, diğer yaratılmışlarınsa bu ışığın fânusu olduğu da vurgulanmaktadır. Bütün bu açıklamalardan amacımız, Bektaşî zikirlerindeki secdelerin, kibirden kaçınmak anlamına geldiğini, bunu temsil ettiğini bildirmek içindir (1949: 20-21).

4.3. Âdâb

Dedebaba eserinde, Mürid-i Kâmil'in Sıfatları, Dervişlerin Âdâbı, Mücerredlik Kavramı konularında âdâpla ilgili bilgilere yer vermektedir.

³ Bakara 155, 156.

⁴ Fetih 10

⁵ Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzi (ö. 597), bu rivayetle ilgili bir bölüm açmış ve bazı farklı versiyonların sahih olmadığını ortaya koymuştur. Bkz.: İbnü'l-Cevzi, *el-İlelü'l-Mütenâhiye*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, thk.: Halil el-Meys, 2 c, c. 1, s. 81.

4.3.1. Mücerredlik

Mücerredlik Bektâşî tarikatında önemli bir kavramdır. Mücerredlik, Bektâşilikte hiç evlenmemek anlamında kullanılmıştır. Mücerredliğin sadece evlenmemekle sınırlı olmadığını ifade eden Ahmed Sırrı Dedebaba'ya göre, gerçek mücerredlik eline, diline, beline, eteğine yani şehevi duygularına hâkim olmak, bütün kötülüklerden bir kenara çekilebilmektir. Ahmed Sırrı Dedebaba, Bektaşilik tarikatının kurucusunun hiç evlenmediğini söyler. Aslında bu konuda farklı görüşler vardır. Bedri Noyan, bu konuyla ilgili, Hacı Bektaş Veli'nin hiç evlenmediğini söylerken (Noyan, 1985: 18), Baki Yaşa Altınok onun evli ve üç oğlu olduğundan bahseder (Altınok, 1998: 301). Ahmed Sırrı Dedebaba, dervişlerin Allah yolunda daha fazla gayret sarf etmeleri için evlenmemeleri anlamına gelen mücerredlik kavramını kendine özgü bir şekilde yorumlamıştır. Onun, bu hususta daha yumuşak bir tavır sergilediği ve daha özgür bir düşünceye sahip olduğu görülmektedir. Ahmed Dedebaba'ya göre mücerred olmak yani diğer adıyla tecerrüd, tarikatın şartlarından, farzlarından ve rükünlerinden biri değildir. Ancak o, kişinin seçimine bağlı olup, kendi iradesiyle seçtiği bir iştir. Bu tamamen müridin kendisine bırakılmıştır. Mürid ister bekar bir hayatı tercih eder isterse evlenip çoluk çocuğa karışarak kulluğunu devam ettirir. Dedebaba buna delil olarak, Balım Sultan'ın babası Mürsel Baba'nın da bu tarikatın şeyhleri arasında olduğunu, kendini dünya bağlarından koparmaya söz verdiğini ancak onun mürsidinin emriyle ihtiyar olduğu hâlde evlendiğini, bu evlilikten Balım Sultan'ın dünyaya geldiğini göstermektedir. Ahmed Sırrı Dedebaba'ya göre tarikatın şeyhleri "Nikah sünnetimdir, kim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir."⁶ hadis-i şerifinin manasını hakke'l-yakîn (açık bir şekilde) bilmekteydiler. Yine onlar, "Evleniniz, çoğalınız kıyamet günü ümmetimin çokluğu ile övünüyüm."⁷ hadisinin manasının da farkındalardı. Onların görüşlerinde, Peygamberin sünnetinden yüz çevirmek gibi bir durum söz konusu değildir. Ancak, dünyadan ve onun içindekilerden vazgeçmek onların birinci amacıydı. Bu konudaki düşünce ve hareketleri diğer mutasavvıfların görüşleri gibiydi. Onlara nikahın farz-ı kifaye olduğu, onu terketmenin günah olmayacağı, gücü yetenin dünyanın bağlarından kendisini kurtarabileceği öğretilmişti. Kalpleri dünya ve onun içindekileriyle meşgul olmuyor, maddî dünyanın lezzetlerinden arınıyorlardı. Dedebaba'ya göre gerçek mücerred; hakkıyla kötülüklerden arınmış, ilim ve irfanla donanmış, nefisini terbiye etmiş, bütün kötülüklerden temizlenmiş, bütün hilelerden ve şeytanın vesvesesinden uzaklaşmış, kalbi Allah aşkıyla dolu, şeriatı yaşayan, tarikatın gereklerini yerine getiren, irfan ve hakikat derecesine ulaşan insan demektir. O, tecerrüd için "Ruhun duruluğunu sağlayan bir şeydir oysa evlat ve dünya işleri akli sürekli meşgul ettiği, ibadete engel olduğu için bir bağ gibidir. Bu yüzden tecerrüd, hakiki bir dervişe gereklidir. Ancak, bu şart değildir." ifadesini kullanır (1949: 13).

Burada Ahmed Sırrı Dedebaba'nın çok önemli bir tespitte bulunduğu şahit oluyoruz. Zira İslam'ın özünde tecrid yani arınma ve bir şeylerden uzaklaşma sadece evlenmemekle olacak bir şey değildir. Aynı zamanda tecerrüd tüm hâl ve hareketlerde Allah görüyormuş gibi ve onunla olmak iledir. Tecerrüd halkın arasında iken bile Cenab-ı Hak ile beraber olmaktır. Buna, zahiri (dışı) halk, batını (içi) hak ile olmak denir. Hak yolcusunun kalbi, ilâhi zikrin tadıyla dopdolu olmalı ve her şeyi zikre vesile etmelidir. Varlıklar kalbe perde yapılmamalı, her şey değerine göre yerine konulmalıdır. Bu durum diğer sunnî tarikatlarda da göze çarpar. Örneğin, yukarıda anlatılan şekliyle mücerredlik, Nakşibendîlerde "halvet der-encümen" (halk içinde yalnız kalma) olarak farklı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır:

Halvet der-encümen, "halk içinde fakat tek başına" veya "el kârda gönül yârda" demektir. Bu makama erenler, iç dünyalarındaki fırtınaları dindirmiş, nefisini itminana erdirmiş kimseler olduklarından halk ile meşguliyetleri; dünya işleriyle uğraşmaları onların Hak ile olan bağlarını koparmaz. Böylelerinin halveti celvete tercih etmesi caiz olamaz. Ama, nefis canavarına sahib olamayan ve onun zararının ulaşmasına engel olamayana da tavsiye edilecek olan, herhalde celvet değil, halvettir, nefsi hapsedmektir. Celvet, tasavvuf istilabında "halktan uzaklaşp tenhada Hakk ile başbaşa kalmak" demek olan halvetle karşıt anlamlıdır. Kulun ilahi sıfatlarla ve güzel huylarla bezenerek halvetten

⁶ Bihar, 103/220/23 .

⁷ el-Muheccet'ul-Beyza, 3/53.

çıkıp halkın arasına karışması demektir. Halvet ve Celvet, tasavvufî bir makam ve meşreb olarak Hazret-i Peygamberin hayatından alınmıştır. Nitekim onun Hira Mağarası'ndaki peygamberlik öncesi hayatı halvet, nübüvvetle başlayan ve halkın içinde geçen ondan sonraki hayatı, celvettir (Yılmaz, 1998: 197).

Ahmed Sırrı Dedebaba'nın da demek istediği işte tam budur. Yani peygamber efendimizin yaptığı gibi tek başına kalındığında nasıl Hak ile beraber olunuyorsa halk içinde de aynı ruh hâlini korumaktır. Ancak bu zor ve çileli bir iştir. Zira birçok zevkten ve eğlencelerden uzak kalmayı ya da görmezden gelmeyi gerektirir. Ancak Hak yolcusu için zorluk yoktur denilmiştir.

4.3.2. Dervişlerin âdâbı

Ahmed Sırrı Dedebaba dervişlerin uyması gereken pek çok âdab ve kuralın olduğunu ifade eder. O, öncelikle hakiki bir dervişin Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'a uyması ve bid'at (dine sonradan dahil edilen şeyler) ve hurafelerden (batıl, mantıksız işler) uzak durması; sabır, hoşgörü gibi tarikat ve şeriata uygun bir çok sıfatın dervişte bulunması gerektiğini ifade eder. Aslında Ahmed Sırrı Dedebaba'nın dervişlerde bulunması gerektiğini söylediği bu sıfatlar İslam'ın özünü teşkil eden konulardır. O, "Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'a uymak" sözüyle bir takım sapık fikir ve inanç sistemlerinden korunma ve kurtulmayı hedeflemiştir. Zira peygamberin sünnetine uyan ve onun yolundan gidenler asla sapkınlığa ve dalalete düşmezler (Sırrı, 1949: 12).

Öte yandan Dedebaba, dervişlerin adabını sayarken her ne kadar mücerredliği dervişin kendi seçimine bırakırsa da mücerredliğin hakiki bir derviş için gerekli olduğunu da ifade eder. Anlaşıldığına göre o, bu konuda yapabilen kişiye mücerredliğin çok faydalar sağlayacağını söylemekle beraber bunu bir dayatma olarak öne sürmemektedir. Yukarıda da değinildiği gibi o, gerçek mücerredlikten nefsi her durum ve zamanda alt etme ve yalnızken de halk içindeyken de Allah ile olmayı kastetmektedir.

Yine ona göre dervişte olması gereken sıfatlardan biri de "her durumda mürşidi hissetmek, onu özümsemek, daima mürşit yanındaymış gibi davranmak" sözüyle ifade ettiği ve başka tarikatlarda da görülen *râbutatü'l-mürşid'dir*. Yani mürşidin rûhâniyetini, şeyhi aracılığı ile iki kaşının tam ortasında nurdan bir yumak gibi daima hazır bulundurmak, kalbini onun kalbine yapııştırarak ondaki yüceliklerin ve hallerin kendi kalbine aktığını tahayyül etmektir. "Rabîta, gönül yoluyla kalbe nur ve feyiz çekmektir. Kâmil mürşidin kalbi, yeryüzünde ilahi feyiz ve nur kabıdır. Gökten inen ilahi nur, onlar vasıtasıyla yeryüzünde nasibi olanlara yayılır." (Gümüşhanevî, 1276: 166). Böyle bir kalbi Hz. Resûlullah Efendimiz şöyle tanımlar: "Allahu Teala'nın yeryüzünde yaşayanlar içinde (feyiz ve nur) kapları vardır. Rabbinizin kapları salih kullarının kalpleridir. Bu kalplerin ona en sevgili olanları, en yumuşak ve en ince olanlarıdır." (Suyutî, 1932: 2375).

4.3.3. Mürşid-i kâmil'in sıfatları

Ahmed Sırrı Dedebaba, mürşid-i kamilde olması gereken yirmi sıfat sayar. Mürşid-i kamilin sıfatlarını sayarken yine en önemli madde olarak Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'a bağlılığı zikreder. Zira Şeriata bağlı olmayan, peygamberin sünnetine ve yoluna baş koymayan bir kimsenin tarikata girmesi ve Allah'a yakın olma iddiası boş bir hayal olmaktan ileri geçmeyecektir. Ona göre mürşid-i kamil, olayların özüne inebilen, bildiklerini cesaretle söyleyebilen, müridlerini kendi işinde çalıştırmayan, şahsiyetli, ağırbaşlı olan kimsedir.

4.3.4. Bektaşîlerde misafire ikram

Dedebaba'nın aktardığına göre, Bektaşî dervişleri arasında misafire ikram etmek ve güler yüzlü davranmak önde gelen âdetlerdendi. Hemen her tekkede misafire ikram için ve onların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla özel yerler bulunmaktaydı. Onlar Allah'ın şu sözlerini kendilerine şiar edinmişlerdi: "Ve yemek yedirirler, onu sevdikleri halde yoksullara ve yetimlere ve esir

olanlara⁸”. Yine şu mübarek ayeti de akıllarından çıkarmıyorlardı: “Şüphe yok ki biz, size Allah rızası için yediriyoruz, sizden ne bir mükâfaat ve ne de bir teşekkür istemiyoruz derler.” (1949: 26).

Bu açıklamalar, Mısır Bektâşîlerinin orada yolu nasıl yaşadıkları hakkında bir fikir vermesi açısından önemlidir. Çünkü bu tip açıklamalar, Anadolu'dan çok uzaklarda Bektâşîliğin nasıl yaşandığını ve Anadolu'dakinden farklı uygulamaların olup olmadığını ortaya koymaktadır. Görüldüğü gibi eser, bir Bektâşî'nin tüm yaşamında lazım olacak tavsiye ve uygulamaları vermeye çalışmaktadır.

4.4. İbâdet

Dede Baba, Bektâşîlerin okuduğu dualar, İslam'ın yapısı ve şartları konularında da ibadetle ilgili bilgilere yer vermektedir. Ona göre bir müridin öncelikle mensubu olmakla şeref duyduğu İslâm dinine ait konuları iyi bir şekilde bilmesi gerekmektedir. Zîrâ sadık bir müridin girdiği ilk kapı şeriat kapısıdır. Çünkü şeriat, tarikat-ı aliyeye girmek için ilk şarttır. O, şeriatı “Kutsal İslâm'ın emirlerini bilmek ve yaşamaktan başka bir şey değildir.” şeklinde tarif etmektedir (1949: 7). Ona göre, Allahu Teâlâ Hazretleri şeriat kapısından girip tarikata intisap eden müride, marifet ve hakikat kapılarından kolaylıkla geçmesinde mutlaka yardım edecektir. Ahmed Sırrı Dede Baba, Allah'tan başka tanrı olmadığına ve Muhammed'in onun peygamberi olduğuna şahadet etmek, namaz kılmak, zekat vermek, Ramazan ayında oruç tutmak ve gücü yetenlerin hacca gitmeleri şeklinde İslam'ın şartlarının beş olduğunu ifade eder (1949: 7). Bu söylem İslamî gelenekteki söylemle ve inanışla birebir örtüşmektedir. Zaten Bektâşîliğin özü İslam'dır. Zira gerçek Bektâşîlik gerek inanç esasları ve gerekse ibadet şekilleri bakımından Ehli-i Sünnet ve'l- Cemaat inancıyla asla çelişmez. Dede Baba namaz ile ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır:

Ayet-i Kerimde ulu Allah şöyle buyurur: “Güneşin batıya yönelmesinden (batısından) gecenin kararmasına kadar namaz kıl ve Kur'an oku zira sabah okunan Kur'an meleklerce dinlenmekte ve görülmektedir¹⁰.” Şerefli peygamberimiz mübarek hadis-i şeriflerinde: “Namaz dinin direğidir, kim onu kalarsa dinini düzeltmiş, onu yüceltmış, kim de onu kalmayı terkederse dinini yıkmış olur.” (1949: 8).

Buradan anlaşıldığına göre, Ahmed Sırrı Dede Baba, namazın hem bir tesbihat ve anma hem de bedeni bir ibadet olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü Arapça'da “sallâ” fiili dua etmek ve namaz kılmak anlamlarına gelmektedir (Mutçalı, 2012: 489). O, namazı sadece dua ve zikirten ibaret olan bir ibadet olarak görmez. Aynı zamanda beş vakitte Rabbe karşı yapılan bedeni bir ibadet olarak da değerlendirir. Çünkü Dede Baba'nın delil olarak sunduğu ve yukarıda arz edilen ayetlerde hem bir tesbihattan hem de “namaz kıl” emriyle bedeni bir ibadetten söz edilmektedir. Yoksa bazı çevrelerin iddia ettiği gibi namaz sadece duadan ibaret bir ibadet değildir. Eserin çeşitli yerlerinde görüldüğü kadarıyla Ahmed Sırrı Dede Babafikirlerini sık sık ayet ve hadislerle pekiştirmektedir. Bu durum onun iyi bir Kur'an ve hadis bilgisine sahip olduğunu gösterir.

Dede Baba, İslam'ın diğer ibadetleri olan hac, zekat ve orucun da böyle olduğunu, hepsinin de dinin şartı, temelini teşkil ettiğini söylemektedir. Samimi bir müridin bütün bu şartlara harfiyen uymasının gerekliliğini dile getirmektedir (1949: 8). Burada dikkat edilirse iyi bir müridin tarifi de yapılmaktadır. İyi bir mürid, İslam'ın gereklerini asla terk etmeyen hatta bu konuda ihmalkâr davranmayan ve asla geciktirmeyen bir kişidir.

4.4.1. Bektâşîlerin okuduğu dualar

Ahmed Sırrı Dede Baba Bektâşî zikirlerinde ve günlük yaşamlarında okunacak zikir ve dualara eserinde yer vermiştir. Ona göre, tasavvuf ehlinin vazgeçilmezlerinden biri de dualardır. Dua Allah ve kul arasındaki en güzel ibadet ve muhabbetir. O, *Allah “Dua edin kabul edeyim.¹¹” diye*

⁸ İnsan Suresi, 8.

⁹ İnsan Suresi, 9.

¹⁰ İsrâ Suresi, 78.

¹¹ Mümin Suresi, 60.

buyurmuştur. Bu yüzden duanın ehemmiyeti büyüktür. En zor anlarda yetişen yardım gibidir. Duanın faydasını ve gerekliliğini Peygamber efendimiz "Dua müminin silahıdır."¹² hadis-i şerifiyle bizlere aktarır, demektedir. Ahmed Sırrı Dedebaba eserinde yirmi iki çeşit duaya yer vermiştir. Bir bektâşinin okuması gereken günlük duaları şu başlıklar altında sıralar ve bütün duaların besmele ile başlayıp salavat ile bittiğini vurgular:

- 1- Nâdi Aliyyen duası
- 2- İkrar duası
- 3- Teslim duası
- 4- Eşik duası
- 5- Tiğbent Bağlama duası
- 6- Gusül duası
- 7- Yüz yıkama duası
- 8- Mezar duası
- 9- Mürşid duası
- 10- Ziyaret duası
- 11-Veda duası
- 12- Tac duası
- 13- Nur ayeti
- 14- Elbise değiştirirken okunan dua
- 15- Yemektan önce ve sonra okunan dua
- 16- Su içmeden önce okunan dua
- 17- İstiğfar duası
- 18- Çerağ duası
- 19- Sabah ve akşam okunan evrat
- 20- Sabah ve akşam okunan dua
- 21- Salavat-ı şerife
- 22- Nevruz bayramında okunan dua

Eserin son tarafında Bektâşîlerin okuduğu salavat-ı şerife yer almaktadır. Bu salavatlar da Arapçadır. Eser, Arapça olan nevruz duası ile son bulur.

Ahmed Sırrı Dedebaba'nın aktardığı bu dualar bize Mısır Bektâşîliği ve uygulamaları hakkında ipuçları vermesi açısından önemlidir. Arapça dualar incelendiğinde iyi bir dil kullanıldığı görülür. Cümleler ve kelimeler aslına uygun ve kurallı olarak verilmiştir. Eserdeki çoğu duanın Arapça'dan Türkçeye çevirisinin yer aldığı dikkat çekmektedir. Manzum bir tarzda yazılan çoğu Arapça duanın karşısında yine manzum Arap harfli Türkçe çevirisi yer almaktadır. Bu durum eserin önsözünde Dedebaba'nın bizzat kendisi tarafından şöyle açıklanmaktadır:

Burada, duaların Türkçe karşılıklarının yazılması için Mahmud Nefî Efendi ve Abdülazîz el-Hancî Efendi'den yardım istedik. Onlar da bu konuya önem vererek benim gözetimim altında duaların Türkçelerini yazdılar (1949: 4).

Duaların içeriğine bakıldığında genel olarak bir yalvarış ve yakarış cümlelerinin ön plana çıktığı göze çarpar. Dualarda kişinin Allah yoluna teslimiyeti, Ehl-i Beyt'e duyulan muhabbet, mürşide tam bir bağlılık, Allah'a şükür, Kerbelâ'da Hüseyin'i şehid edenlere lanet, kimseyi incitmemek ve kimseden incinmemek, Allah'ın azamet ve yüceliğini ön plana çıkarma, müminlere dua kafirlere beddua gibi temaların işlendiği görülür.

¹² Kenzu'l-Ummal, III/272, h.no: 6505.

5. Sonuç ve tartışma

Eser, Afrika kıtasının önemli merkezlerinden biri ve bir süre dünya Bektâşîliğine ve Bektâşîlerine liderlik yapmış olan Kahire'deki Bektâşî Dergâhı'nın etki alanını, gelenek ve uygulamalarını yansıtmakta önemli ipuçları vermektedir.

Eser, baştan aşağı incelendiğinde tek amacının iyi bir insan (insan-ı kâmil) olmanın yollarını göstermek olduğu hemen anlaşılmaktadır. Eserin farklı yerlerinde, iyi bir müridin ve mürşid-i kâmilin tarifleri yapılmaktadır. Çünkü hem tasavvufun hem de mürşitlerin amacı zaten budur. Ahmed Sırrı Dedebaba da bu durumu eserinde çok güzel yansıtmıştır. Onun ılımlı kişiliği ve aşırılıktan uzak fikirleri tasavvuf ve tarikatla ilgili görüşlerini de yansıtmıştır. Bektâşîliği katı ve içinden çıkılmaz kurallar yumağı haline getirmemek için oldukça yumuşak bir tavır sergilemiştir.

Eser aşırılıktan uzak net bilgiler vermektedir. Aslında esere Bektâşîliğin küçük bir el kitabı denilse yanlış olmayacaktır. Eserin iyi bir sistematiği yoksa bile sadece Bektâşîlikle ilgili değil iyi bir insan ve Müslüman olmanın yollarını gösteren birçok konuyu ele almıştır. Eserin içeriğinden, Ahmed Sırrı Dedebaba'nın gerçekten tarikatın erkan, ibadet ve geleneklerine hakim biri oluşunun yanında onun ilmî bir derinliği olduğunu da anlamak zor değildir. Çünkü eserde tarihî, dinî ve sosyal konular kısa ve öz bir anlatımla sıkmadan ve bıktırmadan anlatılmış, böylece gerekli mesajlar net olarak verilmiştir.

Ahmed Sırrı Dedebaba'nın eserinde başka Bektâşîlik kaynaklarında görmediğimiz bazı terimlere de rastlıyoruz. Örneğin, makamlarının yüceliği ve kıymetlerinin ağırlığından dolayı On İki İmam için *Altın Silsile* terimini kullanmaktadır. Bektâşî baba ve dedelerinin giydiği uzun ve cepsiz bir giysi olan hırka için diğer kaynaklarda rastlanmayan *cübbe* kelimesini kullanmıştır. Öte yandan Bektâşîlikte çokça tartışılan ve uygulamalarında farklılıkların yaşandığı mücerredlik konusunda eser önemli bilgiler verilmekte ve mücerredliğin gerçek mahiyetini değişik delillerle ortaya koymaktadır

Kaynaklar

- Ahmed S. (1949). el-Müzekkeretü't-Tefsîriyye li-Şerhi't-Tarîkatî'l-'Aliyyeti'l-Bektâşîyye. Kahire, Dârül-Cevheri li't-Tab' ve'n-Neşr.
- Altınok, B.Y. (1998). Alevilik Hacı Bektaş Veli Bektâşîlik. Ankara, Oba Yayınevi.
- Aytaş, G. & Yılmaz, H. (Hzl.) (2004). Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye, Gazi Üniversitesi, Ankara, Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları.
- el-Burhanfuri, A. A. el-M. b. H. el-H. (1985). Kenzu'l-Ummal, C.3. Beyrut, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- İbnü'l-Cevzi, Ebu'l-Ferc. (1983). el-İlelü'l-Mütenâhiye, Tahkik: Halil el-Meys. C. 2. s.81. Beyrut. Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Çift, S. (2011). Çağdaş Mısır'da Bektâşîlik İzleri: Mısırlı Bir Ressam'ın Bu Topraklardaki Son Bektâşî Şeyhi Ahmed Sırrı Baba ile İlgili Hatıraları. Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 20, S. 2.
- Çift, S. (2013a). Mısır'da Bektâşîlik. İstanbul, Dergah Yayınları.
- Çift, S. (2013b). Son Bektâşî Dedebabası Ahmed Sırrı Dedebabave Ahmediyye Risalesi ve Nefesler. İstanbul, Revak Kitabevi.
- Eröz, . (1990). Türkiye'de Alevilik ve Bektâşîlik. İstanbul, Ötüken Neşriyat.
- Fığlalı, E. R. (1989). Türkiye'de Alevilik-Bektâşîlik. İzmir, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (1992). Alevi Bektâşî Nefesleri. İstanbul, İnkılap Kitabevi.
- Gümüşhanevî, A. Z. (1276). Cami'u'l-usul. İstanbul.
- Güzel, A. (1998). Hacı Bektaş Veli. Ankara, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Vakfı Yayınları.
- Köprülü, . (1939). Mısır'da Bektâşîlik. Türkiyat Mecmuası, C.VI, s.13-32. İstanbul. Burhaneddin Matbaası.
- Mutçalı, S. (2001). Arapça Türkçe Sözlük. İstanbul, Dağarcık Yay.
- Noyan, B. (1985). Bektâşîlik Alevilik Nedir. Ankara, Ant Yay.

- Özdemir, R. (1994). Osmanlı Devleti'nin Tarikat, Tekye ve Zaviyelere Karşı Siyaseti. Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı 5, Ankara.
- Pakalın, M. Z. (1971). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü. C.3, Ankara. Milli Eğitim Basımevi.
- Râsim, A. (1910). Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi. C.1. İstanbul. İktbal Kitabevi.
- Sunar, C. (1975). Melamilik ve Bektâşîlik. Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay.
- Suyutî, C. A. b. K. (1932). Cami'u's-Sağîr. Kahire.
- Şardağ, R. (1985). Her Yönü İle Hacı Bektaş-ı Veli ve En Yeni Eseri Şerh-i Besmele. İzmir, Karınca Matbacılık.
- Üzüm, İ. (1997). Günümüz Aleviliği. İstanbul, İSAM Yay.
- Yılmaz, H. K. (1998). Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar. İstanbul, Ensar Neşriyat.
- Yılmaz, H. (1999). Ahmed Sırrı Dedebaba'nın Bektâşî Tarikatı. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S.10, s.27-47. Ankara. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Vakfı Yay.
- Yurdatap, M. (1950). Mısırda Son Bektâşî Şeyhi ve Müritleri Arasında. Tarih Dünyası Dergisi, C.2, s.12, İstanbul. Şaka Matbaası.
- Yüksel, M. (2002). Bektâşîlik ve Mehmed Ali Hilmi Dedebaba. İstanbul, Bakış Yayınları.

Extended English Abstract

Bektashi dervishes lived in lodges called “dargah”. “Takyah” or “takkah” in its faulty form means a point of support and is the name used for the place where Tariqah members spend their time and perform religious rites. “Zaviya”, “Hankah”, “Dargah” and “Asitanah” have roughly the same meaning. Zaviya is a cell or small room for the tariqah members to perform religious rites, built on the outskirts of cities. In archive documents; Takyahi Zaviya, Hankah and Dargah are used interchangeably and without any detectable nuance in meaning.

Baktashism found a medium suitable for expansion in Anatolia, Balkans and even United States while enjoying the most influence in Western Thrace. Bektashism also flourished in Egypt, where several Baktashi takkachs were active.

The work at hand contains important clues about the influence, traditions and practices of the Bektashi Dargah in Cairo, an important city in Africa and once the center of Bektashism and Bektashis all around the world. In a paper titled *Ahmed Sırrı Dedebaba'nın Bektâşî Tarikatı*, Dedebaba's *al-Muzakkarat al-Tafseriyya li-Sharh al-Tarikat al-Aliyya al-Baktashiyya* was translated into Arabic (Yılmaz, 1999: 27). In this paper, analysis of the contents of this small booklet was not provided. Concerning the limited scope of research of Egyptian Bektashism, there is no doubt that such an analysis will add to the existing knowledge and encourage further research on the Cairo Dargah, its rites and its view on Bektashism. The paper at hand is also important as it sheds light on the differences between Egyptian and Anatolian Bektashism concerning their traditions and practices. Finally, the paper provies valuable details on the history of Cairo Dargah and its activities and shows how a non-Anatolian Bektashi such as Ahmed Sırrı Dedebabarelays information about Bektashism.

In *al-Muzakkarat al-Tafseriyya li-Sharh al-Tarikat al-Aliyya al-Baktashiyya*, Ahmed Sırrı Dedebabacovers the following topics:

- 1-) Origins of the Bektashi Tariqah and general information about it.
- 2-) Lineage of Bektashi Sheikhs.
- 3-) “The Golden Lineage” as the Tariqah members call it.
- 4-) Nature and Principles of Islam
- 5-) The formation of the Bektashi Tariqah
- 6-) Anatolian Bektashi Sheikhs
- 7-) The Concept of Celibacy

- 8-) The ways of the Dervishes
- 9-) Traits of the perfect spiritual guide
- 10-) Some terminology specific to the Bektashi Tariqah
- 11- Prayers recited by Bektashis

A review of the text quickly reveals that its sole purpose is to show the ways to become perfect individual. In different parts of the booklet, we come across descriptions of a good follower and the perfect guide. For that is the goal of Sufism and the guides. Ahmed Sirri Dedebabareflects this fact clearly in his work. His moderate personality and ideas devoid of extremism can be seen in his views concerning Sufism and Tariqah. He displays quite a gentle attitude in order to avoid turning Bektashism into a cluster of strict and problematic rules.

In chapters dealing with nature and principles of Islam and prayers recited by Bektashis, Dedebabaalso provides information about rituals. According to him, a follower must now well the issues of Islam, which is his religion. This is because the first gate the follower walks through is the gate of shariah for shariah is the first requirement for entering the Great Tariqah. His description of shariah is “nothing but to know and follow the orders and prohibitions of holy Islam” (1949:7). He argues that the follower who walks through the gate of shariah to join the tariqah will definitely receive the help of Allah for passing with ease through the gates of ma'rifa and haqiqa. Ahmed Sirri Dedebabastates that there are five principles of Islam, which are affirming that Allah is the only God and Muhammad is his messenger, to conduct the daily prayer, pay alms, fast in Ramadan and pilgrimage for the able and wealthy (1949: 7). This is in perfect accordance with the Islamic discourse and faith as the essence of Bektashism is Islam. The true Bektashism never differs from mainstream Islam in principles of faith or in rituals.

Invocations to God and implorations are a major part of the content of the prayers. The major themes of the prayers are submission to God, affection for Ahl al-Bayt, full devotion to the spiritual guide, gratefulness to God, curses to those who martyred Hussain in Karbala, seeking to harm no one and not to be harmed by anyone, emphasis on the greatness of God, praying for the believers and cursing the disbelievers.

The booklet gives clear information free from any extremism. Indeed, this work can be considered a small handbook of Bektashism. Although it deals with its topics in a hardly systematic way, it involves several discussions about being a good person and a good Muslim as well as information about Bektashism. It can be inferred from the work, that Ahmed Sirri Dedebabahas profound wisdom in addition to being fully knowledgeable about the ways, rites and traditions of the Tariqah because throughout the work, historical, religious and social issues are tackled in a concise manner that is far from being boring and thus ideas are relayed effectively.

In Ahmed Sirri Dedebaba's work we come across Bektashi terminology that is not found elsewhere. For instance, due to their exalted status, he calls the Twelve Imams “the Golden Lineage”. His is the only work to use the word “jubbah” for a long and pocketless cardigan that Bektashi Babas and Dedes wear. The work also contains valuable information on celibacy, revealing with various evidence the true nature of this widely disputed issue that also has much variation in its practice.